

Tots els
homes són
iguals per
naturalesa

(Hípies)

Res no existeix.
Si existís alguna cosa, no la podríem conèixer;
i si la poguéssim arribar a conèixer, no la podríem
comunicar (Gòrgies)

Sòcrates i la Sofística

Només sé que no sé
res (Sòcrates)

L'*home* és la mesura de totes les
coses
(Protàgores)

El que és just no és una altra cosa que el que convé al més
fort (Trasímac)

Es pren per diví el
que és profitós pels
homes (Pròdic)

Déu és una invenció profitosa d'un
savi astut i maquiavèlic, que
pretenia evitar que es cometessen
delictes d'amagat (Críties)

Moviment sofista. Trets generals

- Causes de l'aparició de la Sofística:
  - Crisi de la filosofia presocràtica.
    - ⇒ relativisme i escepticisme.
  - L'evolució política de Grècia.
    - → Democràcia:
      - ⇒ Es va fer necessari ensenyar la tècnica de la retòrica.
      - ⇒ Es féu convenient investigar els fonaments del comportament col·lectiu:
        - La moral.
        - Els costums.

Moviment sofista. Trets generals

- El que compartien:
  - Actitud crítica davant de la societat i la tradició.
  - Escepticisme:
    - Religiós → agnosticisme i ateisme
    - Gnoseològic → si no és possible discernir amb certesa entre la veritat i la falsedat, l'única postura racional és el dubte.

Moviment sofista. Trets generals

❑ Relativisme:

■ Cultural, moral i polític:

- ❑ Posa en dubte l'existència de patrons absoluts de conducta.

■ Gnoseològic:

- ❑ Redueixen el coneixement a l'opinió
  - ⇒ Actitud antidogmàtica: l'únic món real és el fenomènic.

Moviment sofista. Trets generals

- ❑ Convencionalisme:
  - ⇒ oposició *phýsis* i *nómos*:
    - ❑ Moral → La moral, a diferència dels fenòmens de la *phýsis*, és fruit d'una mera convenció.
    - ❑ Polític → Els fonaments de la *polis* i de la vida social no són naturals, sinó fruits de la convenció.
- ❑ Confiança en l'educació i en el valor de la retòrica i la dialèctica.
- ❑ Interès per estudiar el llenguatge.
- ❑ Ideologia democràtica.

Moviment sofista. Trets generals

- Principals sofistes:
  - Anteriors a la guerra del Peloponès (-431/-404):
    - Investiguen sobre les bases de la legitimitat de les lleis
    - Cerquen els fonaments racionals de la societat i dels valors.
    - ⇒ S'enfronten a allò acceptat per la tradició i creen noves vies d'investigació.

Moviment sofista. Trets generals

- Protàgores (-485/-411)

“*L'home és la mesura de totes les coses*”.

- Gòrgies (-483 / -375)

- “Res no existeix. Si existís alguna cosa, no la podríem conèixer; i si la poguéssim arribar a conèixer, no la podríem comunicar”

Moviment sofista. Trets generals

- Pròdic de Queos:

- “Es pren per diví el que és profitós pels *homes*”.

- Hipies d'Elide:

- “Tots els *homes* són iguals per naturalesa”

Moviment sofista. Trets generals

- Posteriors a la guerra del Peloponès (-431/-404):
  - Els seus interessos estan més a prop d'aconseguir un triomf dialèctic sobre els seus adversaris que de trobar “la veritat”.

Moviment sofista. Trets generals

■ Trasímac:

- “el que és just no és una altra cosa que el que convé al més fort”.

■ Calicles:

- L'autèntica justícia és la que procedeix de les lleis de la naturalesa i, com podem veure en el món animal, és la llei del més fort.

Moviment sofista. Trets generals

- Antifon:
  - Atendre a allò natural com a útil universalment, i a la convenció quan les circumstàncies ho recomanen.
- Críties (-453/-403)
  - Déu és una invenció profitosa d'un savi astut i maquiavèl·lic, que pretenia evitar que es cometessen delictes d'amagat.

Moviment sofista. Trets generals

- Connotacions del terme “sofista”:
  - Connotació pejorativa.
  - Connotació positiva.

Moviment sofista. Trets generals

- Connotació pejorativa:
  - Perquè alguns sofistes es preocuparen més d'aconseguir un triomf dialèctic i d'orientar els seus ensenyaments cap a l'èxit, que per aconseguir “la veritat”.
  - Perquè Sòcrates, Plató i Aristòtil els acusaren de transmetre un saber fal·laç.

Moviment sofista. Trets generals

- Connotació positiva:
  - Perquè la sofística està considerada com l'expressió d'una època “il·lustrada”:
    - Per la seua confiança en la raó humana per a plantejar i elucidar, autònomament, els problemes fonamentals de *l'home* i de la societat en el seu context històric.
    - Pel seu interès en una reorganització social més justa.
    - Per la seua concepció racional de la funció de la cultura i de l'educació com a factors de progrés.

Moviment sofista. Trets generals

- “Girada antropològica”:
  - Reflexionaren sobre:
    - El *nómos* → polèmica *phýsis* i *nómos*.
    - El llenguatge i la retòrica.
    - La possibilitat de l'educació (*paideia*).
    - La possibilitat de l'ensenyament de l'*areté* (virtut).
    - L'origen de la religió.
  - Àmbit de les seues preocupacions teòriques: la vida social (l'*home* i la *pólis*).

La polèmica *phýsis* i *nómos*

- la societat grega acceptava l'existència de la naturalesa com una cosa:
  - Immòbil i
  - Generadora d'un saber, d'uns valors i d'unes lleis universalment vàlides.

La polèmica *phýsis* i *nómos*

- La sofística sostingué que:
  - El *nómos* és fruit d'un acord entre *ciutadans* per a garantir la convivència.
    - ⇒ no deriva de la naturalesa.
  - El que hi ha de natural en el comportament humà:
    - L'ànsia de plaer.
    - La llei del més fort (negada per les lleis convencionals).

La polèmica *phýsis* i *nómos*

- Les seues posicions:
  - Protàgores.
  - Trasímac.
  - Antifon.

La polèmica *phýsis* i *nómos*

■ Protàgores:

- Les institucions polítiques i els costums socials són fruit de contractes socials entre els *homes* per a permetre la convivència i superar la llei del més fort.

La polèmica *phýsis* i *nómos*

■ **Trasímac:**

- ❑ Només la llei del més fort és natural.
- ❑ Les lleis humanes són meres convencions destinades a impedir que els millors i més forts puguin prevaler.

La polèmica *phýsis* i *nómos*

■ Antifon:

- ❑ Adverteix de l'artificial de les normes institucionals.
- ❑ Sosté que per naturalesa tots els *homes* són iguals, al marge de les convencions socials basades en la llei i el costum.
- ❑ El seu consell: Atendre allò natural com a útil universalment, i allò convencional quan les circumstàncies ho recomanen.

■ **Protàgores:** Tesi *homo mensura*

- “L'*home* és la mesura de totes les coses, de les que són en quant que són, i de les que no són, en quant que no són”.
- ⇒ Res no és absolut, tot és relatiu.
- El criteri de valoració depèn dels individus: és un criteri social.
- Conseqüències per a l'ètica i per a la política:
  - ⇒ La convivència haurà de basar-se en l'acord i el consens entre els *homes*.

■ Pròdic:

- La riquesa no és ni un bé ni un mal; només l'ús que es fa de les possessions les atorga el valor de “bo” o “dolent”.

El coneixement: relativisme i escepticisme

- Implicacions de la polèmica *phýsis* i *nómos* → dues postures:
  - Sostenir que la llei i el costum (i la totalitat de les impressions sensibles) són modificables i relatives.
    - ⇒ Impossibilitat del coneixement científic.
  - Reivindicar la possibilitat d'un coneixement sensible (Protàgores, Gòrgies i Antifon).
    - ⇒ Renunciar a conèixer la realitat absoluta.

El coneixement: relativisme i escepticisme

■ Protàgores: relativisme gnoseològic.

- La interpretació gnoseològica de la tesi de l'*homo mensura* porta al relativisme:
  - Crítica a l'eleatisme per mantenir que l'objecte del coneixement racional és quelcom immutable.
- Reivindica la possibilitat d'una ciència del que és mudable, en la que siga l'*home*, i no 'el "ésser", el criteri de veritat.

El coneixement: relativisme i escepticisme

■ **Gòrgies: escepticisme gnoseològic.**

- Rebutja la postura eleàtica
- Defensa l'escepticisme:

Res no existeix.

Si existís alguna cosa,
no la podríem conèixer.

Si la poguérem conèixer,
no la podríem comunicar.

- ⇒ Pretén abolir les naturaleses permanents.

Retòrica i filosofia del llenguatge

■ Protàgores:

- Posa de manifest el poder de la retòrica per a modificar l'opinió *dels* altres.

■ Gòrgies:

- Destacà el poder de la paraula
  - La màgia del *lógos* sedueix, persuadeix i transforma l'ànima.
  - El llenguatge pot curar o emmalaltir un ànima.

Retòrica i filosofia del llenguatge

■ Antifon:

- Respecte de les relacions entre el pensament, el llenguatge i la realitat, sosté que:
  - L'ambigüïtat del llenguatge el fa incapaç d'expressar plenament la realitat que, no obstant això, existeix.

L'educació i l'ensenyament de l'*areté*

- Es plantegen de nou les relacions entre la naturalesa i la convenció.
- La preocupació per la pràctica educativa estigué subordinada al problema de l'educació moral i política del *ciutadà* (el cultiu de la seua *areté*).

L'educació i l'ensenyament de l'*areté*

■ *Areté*:

□ Significat ordinari:

- “Destresa”, “habilitat” o talent per a realitzar una tasca determinada.

□ Significat moral (Plató):

- Excel·lència.

L'educació i l'ensenyament de l'*areté*

- La sofística va plantejar el problema de l'*areté*.
  - Refusà buscar definicions universals.
  - Les virtuts:
    - No són essències immutables.
    - Depenen de les necessitats de la vida social.

L'educació i l'ensenyament de l'*areté*

■ Protàgores:

- Educació → Procés sobre la *phýsis* que arribarà a constituir una “segona naturalesa”.
- Teoria sobre la possibilitat d'educar socialment l'home (*Protàgores*, Plató).
- Progrés humà.

L'educació i l'ensenyament de l'*areté*

- Teoria sobre la possibilitat d'educar socialment *l'home* (*Protàgores*, Plató):
  - La naturalesa humana conté les virtuts polítiques (el respecte mutu i el sentiment de justícia).
  - Açò permet el progrés moral.
    - Per a què hi haja progrés moral, es requereix el concurs de l'experiència i de l'educació.
      - Les virtuts polítiques s'ensenyen des de la infància.
      - L'Estat mateix, amb les seues lleis, prossegueix aquesta educació.

L'educació i l'ensenyament de l'*areté*

- El progrés humà està basat en:
  - El domini d'unes tècniques instrumentals i especialitzades, i
  - Les normes per a la convivència a les *polis*:
    - La convivència cívica es funda en la participació de *tots* en el govern de la ciutat.

Origen de la religió

■ Protàgores (agnosticisme religiós).

“Dels déus no podem saber res.

Ni si són, ni si no són, ni quins són,
perquè hi ha moltes coses que impedeixen
saber-ho:

no sols la foscor del problema,
sinó també la brevetat de la vida”.

Origen de la religió

■ Pròdic (ateisme).

- Representa la tesi racionalista sobre l'origen de la religió.
- La religió sorgeix de la ignorància:
  - És fruit de la necessitat humana de divinitzar tot el que necessita (la terra, la fertilitat, la pluja, etc.) o tem (les tempestats, etc.).
  - És la gratitud dels *homes* davant dels poders benefactors de la naturalesa.
- La creença en els déus ha permès poder subsistir en una naturalesa hostil i crear la societat regida pel *nómos*.

■ Críties (ateisme).

- Representa la tesi política sobre l'origen de la religió.
- La idea d'un déu omnivident fou una invenció profitosa d'un savi astut i maquiavèl·lic, que pretenia evitar que es cometieren delictes d'amagat.

Sòcrates

- Indaga sobre la condició humana i els seus coneixements.
- **Mètode socràtic: diàleg.**
  - **Supòsit:**
    - El diàleg és possible perquè els interlocutors comparteixen un *lógos* comú.
    - ⇒ Existeixen veritats absolutes.

Mètode Socràtic

- Té dues parts:
  - Ironia.
  - Maièutica.

■ Ironia:

□ Punt de partida:

- Confessió de la pròpia ignorància (“només sé que no sé res”).

□ Presentar el tema del diàleg amb una pregunta del tipus “què és la justícia?”

□ Refutar l'aparent saviesa de l'*interlocutor*, qui acabarà per reconèixer la seua pròpia ignorància.

■ Maièutica:

- ❑ Objectiu: Concebre i donar a llum “conceptes”.
- ❑ Assumida la pròpia ignorància, Sòcrates reprèn el diàleg i el dirigeix cap a la recerca de la definició general del concepte.
- ❑ Amb aquesta definició, Sòcrates pretén captar l'essència, és a dir, “el que és”.

- Concepció de l'*Areté*:
  - Precepte moral: “coneix-te a tu mateix”.
    - ⇒ Tasca fonamental de *l'home*: “la cura de l'ànima”.
  - L'*areté* es funda en el coneixement:
    - El *bo* és qui sap, i obra en conseqüència.
    - Ningú és dolent conscientment, només ho és per ignorància.
    - La sanció a la conducta moral és la felicitat.
      - → El *savi*, que és just i bo, és també feliç.

■ Ideal del savi:

- Tot està sotmès a discussió i crítica.
- Només allò de què puguem donar raó és vàlid.
- El veritablement important és:

**“conèixer-se a si mateix”,
tenir cura de l'ànima pròpia, i ser just
mitjançant el coneixement
del que és autèntic.**

- Redacció filosòfica:
“L’educació moral de l’*home*”